

FÖRSLAG

TILL

LAG

OM

SÄRSKILD SAMMANSÄTTNING AF VISSA RÅDSTUFVURÄTTER
VID BEHANDLING AF HANDELSMÅL

ÄFVEN SOM TILL LAG OM ÄNDRAD LYDELSE AF 10 KAP. 32 § RÄTTEGÅNGSBALKEN

AFGIFNA AF

DÄRTILL UTSEDDE KOMMITTERADE



STOCKHOLM

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
1904

TILL KONUNGEN.

Genom nådigt beslut den 7 november 1902 har Eders Kungl. Maj:t åt den kommitté, som den 7 juni 1901 tillsattes för utarbetande af förslag till förändrad lagstiftning angående vissa delar af obligationsrätten,

lämnat särskildt uppdrag att verkställa utredning om och i hvad mån handelskunniga män lämpligen kunna, utöfver hvad för närvarande äger rum, erhålla säte och stämma i rådstufvurätt, då handelstvister mellan köpmän där förekomma, samt huruvida dylika tvisters behandling i första instans må kunna öfverlämnas uteslutande åt rådstufvurätterna, äfvensom att till Eders Kungl. Maj:t inkomma med yttrande och förslag, hvar till denna utredning må föranleda. Sedan kommittén den 30 oktober 1903 afgifvit förslag till lag om köp och byte af lös egendom jämte därtill hörande författningar, har kommittén till slutlig behandling upptagit de ämnen, som innefattas i omförmälda särskilda uppdrag. Till fullgörande därpå får kommittén härmed i underdånighet framlägga förslag till

1:o) lag om särskild sammansättning af vissa rådstufvurätter vid behandling af handelsmål, och

2:o) lag om ändrad lydelse af 10 kap. 32 § rättegångsbalken med lagförslagen åtföljande motiv.

Därjämte får kommittén anmäla, att af skäl, som finnas anförda i motiven, kommittén icke funnit anledning föreligga att utarbета lagförslag angående handelstvisters öfverlämnande till uteslutande behandling af rådstufvurätterna i första instans.

Kommitténs sammansättning har undergått den förändring, att sedan häradshöfdingen friherre E. Marks v. Württemberg blifvit utnämnd till justitieråd, Eders Kungl. Maj:t den 6 november sistlidet år i nåder entledigat honom från befattningen att vara kommitténs ordförande samt förordnat undertecknad Rabe att såsom ledamot delta i dess arbeten till fullgörande af det kommittén den 7 november 1902 lämnade uppdrag.

Kommitténs sekreterare, docenten T. Almén, hvilken erhållit nådigt förordnande att inför Högsta domstolen föredraga lagförslaget

om köp och byte med tillhörande författningar, har med anledning däraf den 1 november 1903 blifvit entledigad från sekreterareuppdraget; och hafva undertecknade Carlson och Fleetwood därefter sig emellan delat de göromål, som eljest skolat åligga sekreteraren.

Underdånigst

G. CARLSON.

C. M. FLEETWOOD.

OTTO M. HÖGLUND.

P. R. RABE.

Stockholm den 31 december 1903.

Förslag

till

Lag

om särskild sammansättning af vissa rådstufvurätter vid behandling af handelsmål.

Med ändring af hvad lag innehåller häremot stridande förordnas som följer:

1 §.

Vid behandling af handelsmål inför rådstufvurätt i Stockholm, Göteborg eller Malmö skola i rätten sitta två af dess lagfärne ledamöter, af hvilka den ene skall föra ordet, samt två handelskunnige män.

Med handelsmål förstås i denna lag tvist om anspråk, som grundar sig på köp af lös egendom eller på aftal om inköp eller försäljning i kommission af sådan egendom, där köpet eller kommissionsaftalet slutits mellan köpmän i och för deras rörelse. Mål, som skall handläggas i den för växel-mål eller för tvister i konkurs stadgade ordning, vare ej hänfördt till handelsmål.

Såsom köpman skall vid tillämpning af denna lag anses enhvar, som, enligt hvad särskildt finnes stadgadt, är pliktig att föra handelsböcker.

2 §.

I stad, där handelskunnige ledamöter skola hafva säte i rådstufvurätten, åligger det stadsfullmäktige att hvartannat år utse dem, som under

näsföljande två år skola i sagda egenskap tjänstgöra, äfvensom ett lika antal suppleanter. Om antalet ledamöter förordnar Konungen för hvarje rådstufvurätt särskildt.

3 §.

Handelskunnig ledamot skall vara svensk medborgare och hafva uppnått tjugufem års ålder. Ej må befattningen utöfvas af den,
 som står under förmynderskap,
 som är mot lön anställd i köpmans tjänst,
 som afträdt all sin egendom till borgenärer och icke gitter visa att han är fri från deras kraf, eller hvars egendom, utan att vara afträdd till konkurs, förvaltas för borgenärens räkning,
 som förklarats förlustig medborgerligt förtroende eller ock är under framtiden ställd eller af allmän åklagare tilltalad för brott, som kan medföra dylik påföljd,
 eller som blifvit dömd ovärdig att nyttjas i rikets tjänst eller att föra annans talan inför rätta.

4 §.

Den, som blifvit vald till handelskunnig ledamot eller suppleant, må kunna afsäga sig uppdraget, om han icke är boende inom rådstufvurättens domvärjo, om han uppnått sextio års ålder eller om han varit ledamot två år eller suppleant sex år.

Afsägelse af uppdrag att vara ledamot eller suppleant pröfvas af magistraten.

5 §.

Afgår handelskunnig ledamot eller suppleant före utgången af den tid, för hvilken han blifvit vald, skola stadsfullmäktige, på anmälan af magistraten, anställa nytt val för den återstående tiden.

6 §.

Handelskunnig ledamot eller suppleant må ej i sådan egenskap uppbära arfvode.

7 §.

Frågor om de handelskunnige ledamöternas och suppleanternas indelning till tjänstgöring och om ledighet för dem handläggas i samma ordning som enahanda frågor beträffande rådmän. Vid indelningen till tjänstgöring skola iakttagas de föreskrifter Konungen meddelar.

8 §.

Skulle vid något rättegångstillfälle handelskunnig ledamot uteblifva och kan ej suppleant tillkallas, äge rätten utse en handelskunnig man att vid det tillfälle träda i den uteblifnes ställe.

9 §.

Har vid uttagande af stämning käranden begärt att handelskunnige ledamöter skola deltaga i målets handläggning, skall vid målets företagande rätten bestå af lagfarne och handelskunnige ledamöter såsom i 1 § sägs. Finnes målet ej vara till handelsmål hänförligt, förordne rätten, att den under målets vidare handläggning skall vara sammansatt såsom för tvistemål i allmänhet är stadgadt.

Är icke vid stämningens uttagande sådan begäran framställd, som förut nämnts, varde målet företaget af rätten sådan den är sammansatt i tvistemål i allmänhet. Vill svaranden, att rätten skall sammansättas såsom i 1 § är föreskrifvet, framställa invändning därom vid första rättegångstillfälle, då han är tillstädes. Gör han det ej, äge ej ändring i rättens sammansättning rum, ändå att målet är af handelsmåls egenskap.

10 §.

Skola flera tvistefrågor handläggas gemensamt och är någon bland dem af handelsmåls egenskap, gälle i fråga om rättens sammansättning hvad här ofvan är stadgadt om handelsmål.

11 §.

Varder mål draget under högre rätt, må ej där komma under pröfning huruvida handelskunnige ledamöter bort deltaga uti målets behandling vid rådstufvurätten.

12 §.

Konungen äger på framställning af stadsfullmäktige i stad, som icke är nämnd i 1 §, förordna att denna lag skall äga tillämpning i afseende å därvarande rådstufvurätt.

13 §.

Hvad i 10 kap. 32 § rättegångsbalken finnes stadgadt om ogiltighet af aftal, hvarigenom någon utfäst sig att svara vid annan än rätt domstol, äge ej tillämpning i fråga om handelsmåls hänskjutande till rådstufvurätt, som i denna lag afses.

Denna lag skall träda i kraft den 1 januari 190 ; dock att mål, hvori stämning utfärdats före nämnda dag, skola behandlas enligt äldre lag.

Förslag

till

Lag

om ändrad lydelse af 10 kap. 32 § rättegångsbalken.

Härigenom förordnas, att 10 kap. 32 § rättegångsbalken skall erhålla följande ändrade lydelse:

Aftal, hvarigenom någon utfäst sig att svara vid annan än rätt domstol, vare utan verkan.

Om aftal angående viss domstols behörighet i handelsmål eller mål, som skall bedömas enligt sjölagen, gälle hvad särskildt är stadgadt.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 190 .

MOTIV.

I anledning af väckt motion om inrättande af handelsdomstolar i våra större städer hemställde Riksdagen i skrifvelse till Konungen år 1875, att frågan om och i hvad mån dylika domstolar kunde komma till stånd måtte tagas under öfvervägande i sammanhang med utarbetande af förslag till ny rättegångsordning. Nya Lagberedningen, åt hvilken detta arbete uppdrogs och som tog det i berörda riksdagsskrifvelse omförmälda ämne under behandling, yttrade i sitt år 1884 afgifna s. k. principbetänkande, att då utredningen af handelsdomstolarnas nödvändighet samt behörighet och organisation endast kunde vinna därpå, att den företoges först i sammanhang med revision af de privaträttsliga bestämmelser, som innefattade handels- och sjörätten, frågan om inrättande af särskilda handelsdomstolar borde för det dåvarande förfalla och lämnas beroende på blifvande utredning i sammanhang med eller efter sjölagens och handelsbalkens revision. Då ärendet sedermera förekom till behandling inför den s. k. förstärkta lagberedningen, ställde sig dennas pluralitet afvisande till själfva frågan och ansåg för öfrigt, att densamma i hvarje fall för det dåvarande borde förfalla.

Vid 1893 års riksdag blef frågan af enskild motionär åter upptagen. I enlighet med lagutskottets hemställan fann Riksdagen visserligen motionen icke föranleda någon dess åtgärd, men detta beslut, liksom lagutskottets utlåtande, synes hufvudsakligen hafva grundats därå, att frågan om handelsdomstolar icke tillförlitligen kunde afgöras förrän i sammanhang med eller efter en revision af de handelsrättsliga normer, hvilkas tillämpande företrädesvis skulle tillkomma sådana domstolar.

Frågan om domstolarnas organisation vid handelstvisters behandling har sålunda åtminstone två gånger blifvit undanskjuten i afbidan på utarbetandet af

handelsrättsliga bestämmelser. Genom det uppdrag, som på sin tid lämnades kommittén att utarbeta förslag till förändrad lagstiftning om köp och byte af löseegendom, förelåg emellertid till kommitténs behandling handelsrättens mest centrala del. Ehuru den förut omförmälda organisationsfrågan icke föll inom ramen för kommitténs ursprungliga uppdrag, syntes frågan dock därmed äga så nära samband, att kommittén ansåg sig äga anledning att fästa uppmärksamheten å densamma.

I en till Kungl. Maj:t den 29 oktober 1902 ingifven framställning anförde kommittén, hurusom den under sitt arbete på rättsregler angående köp af lös egendom naturligen haft att ägna särskild uppmärksamhet åt den egentliga handeln, eller de aftal, som inginges mellan köpmän i och för deras rörelse. Ju mera kommittén sökt intränga i detta viktiga ämne, hade den uppfattningen gjort sig gällande, att den ifrågasatta lagstiftningen härutinnan ej kunde blifva fullt fruktbringande, så vida icke en omedelbart ur det praktiska lifvet hämtad sakkunskap blefve representerad inom domstolarna. Af den juridiskt bildade domaren kunde man icke fordra säker kännedom om en mängd för handeln egendomliga förhållanden; särskildt finge man ej förutsätta, att han skulle vara förtrogen med de för bedömande af merkantila förhållanden ytterst viktiga handelsbruket, hvilka i följd af affärslifvets rörlighet växlade för olika tider, orter och handelsgrenar samt till följd däraf endast till en mindre del kunde i lag upptagas. Väl vore det sant, att parterna ofta i eget intresse sökte att genom vittnens eller af dem påkallade sakkunnigas hörande förebringa utredning angående här åsyftade fackfrågor. Kommittén hade icke heller förbisett, att det borde tillkomma domstolen att, då den funne sig sakna kännedom om en dylik fråga, förskaffa sig utlåtande därom från särskildt anlitade sakkunniga. De utvägar för den praktiska sakkunskapens tillgodogörande, hvilka sålunda stode till buds, borde utan tvifvel komma till användning, huru domstolen än blefve sammansatt, men dylika utvägar kunde enligt kommitténs tanke ej göra det öfverflödigt att åt den affärsmässiga sakkunskapen bereda plats inom själfva domstolen. För en rätt utöfning af domstolens processledande verksamhet och särskildt för att afgöra, hvilka frågor borde ställas till sakkunniga eller vittnen, äfvensom för ett riktigt tillgodogörande af de sakkunnigas yttranden fordrades en större förtrogenhet

med handelsväsendet och köpmännens åskådning, än den lagfarne domaren i allmänhet kunde förvärfva. Härtill komme, att ett skriftligt eller muntligt utlåtande af sakkunnig person ofta icke gåfve ämnet den allsidiga belysning, som vunnes genom ett från tyugande former frigjordt samarbete mellan juridiskt och praktiskt skolade ledamöter i en domstol.

Till de skäl, kommittén sålunda anfört till stöd för sin uppfattning om handelskunniga mäns deltagande i handelstvisters afgörande, ansåg sig kommittén böra lägga, att genom upptagande i domstolarna af ett dylikt lekmannelement kännedom om lagen och dess tillämpning komme att spridas bland köpmännen och dessas intresse för och förtroende till rättsskipningen ökas, likasom å andra sidan de juridiskt bildade domstolsledamöterna skulle vinna ökad insikt i de för handeln egendomliga åskådningar och verksamhetsformer.

Kommittén framhöll vidare att, om, såsom kommittén tänkt sig, lekmannelementet, utan väsentlig rubbning i nuvarande domstolsorganisation, upptoges i en del redan befintliga domstolar, de skäl, som i allmänhet plägade anföras emot inrättande af specialdomstolar, icke syntes äga tillämpning. Någon anledning att befara, det hos domstolar, organiserade på nyss angifna sätt, skulle utbilda sig en från eljest tillämpade grundsatser afvikande praxis, borde nämligen så mycket mindre förefinnas, som de juridiskt bildade bisittarne i dessa domstolar allt fortfarande skulle komma att hafva en väsentlig del af sin verksamhet förlagd till andra områden af lagskipningen. I sammanhang härmed tillät sig kommittén erinra, att enligt hvad erfarenheten från andra länder utvisade, särskilda anordningar i fråga om underdomstolarnas sammansättning vid behandling af handelstvister ingalunda, såsom man tilläfvventyrs skulle vänta, behöfde leda till införande af liknande anordningar i afseende å andra rättegångar, däri fackkunskap vore af betydelse.

En särskild anledning att fästa Kungl. Maj:ts uppmärksamhet å förevarande ämne förklarade sig kommittén hafva funnit i det kommittén meddelade bemyndigande, att för uppnående af största möjliga öfverensstämmelse mellan de tre skandinaviska ländernas lagstiftning på det område, kommitténs ursprungliga uppdrag afsåge, samarbete med kommitterade, som för behand-

ling af enahanda ämne blifvit utsedda i Norge och Danmark. Blevve ej en förändring i nu antydda riktning vidtagen med afseende å underdomstolarnas sammansättning, kunde man knappast påräkna den enhet i rättstillämpningen, som med ifrågavarande samarbete åsyftats och som utan tvifvel måste anses vara af synnerlig betydelse för de tre folken. I Danmark funnes redan sedan länge en särskild domstol för handelsmål, och i Norge var frågan om handelsdomstolars inrättande under behandling.

Slutligen yttrade kommittén, att då frågan om handelsdomstolar tid efter annan varit på tal, hade, förutom önskvärdheten af handelskunnigas deltagande i lagskipningen, jämväl framhållits behovet af handelstvisternas skyndsamma afgörande, ett behof, som i synnerhet gjort sig gällande på landsbygden, där underrätterna sammanträdde mindre ofta. Hufvudsakligen ur denna synpunkt hade Sveriges allmänna handelsförening i en år 1894 hos Kungl. Maj:t gjord framställning, hvilken, så vidt här vore i fråga, ännu vore på Kungl. Maj:ts pröfning beroende, föreslagit, att alla mellan köpmän uppkommande tvister, som grundades på handelsräkning, skulle förläggas till rådstufvurätterna. Om det nu skulle finnas möjligt och lämpligt att i ett större antal städer genomföra den anordning, att handelskunniga ledamöter inträdde i rådstufvurätten vid handelstvistars behandling, låge det nära till hands att till sålunda sammansatta stadsdomstolar öfverflytta äfven de handelsmål, som nu tillhörde häradsrätterna, en anordning, hvarigenom afgörandet af nämnda mål skulle väsentligen påskyndas. Under antagande att en genomgripande rättegångsreform, som kunde åt rättsskipningen på landet förläna önskvärd skyndsamhet, icke finge väntas genomförd under den närmaste framtiden, hade kommittén trott tanken på en anordning sådan som den nyss angifna ej böra på förhand afvisas. Tvifvelsutän vore genomförandet af en dylik anordning förenadt med väsentliga svårigheter, och möjligen komme en närmare undersökning att leda därhän att frågan ansåges böra förfalla. För att afgifva ett grundadt omdöme erfordrades dock, enligt kommitténs tanke, att frågan gjordes till föremål för en noggrannare utredning, än kommittén dittills kunnat ägna densamma. Särskildt syntes det böra undersökas huruvida den ifrågasatta anordningen skulle leda till stadsdomstolarnas oskäliga betungande, för hvilket ändamål det vore af nöden att företaga

en statistisk utredning om handelstvisternas antal inom de särskilda jurisdiktionerna.

Hufvudsakligen på dessa grunder hemställde kommittén, att åt kommittén måtte uppdragas att verkställa utredning om och i hvad mån handelskunniga män lämpligen kunde, utöfver hvad för närvarande ägde rum, erhålla säte och stämma i rådstufvurätt, då handelstvister mellan köpmän där förekomme, samt huruvida dylika tvisters behandling i första instans skulle kunna öfverlämnas uteslutande åt rådstufvurätterna, äfvensom att till Kungl. Maj:t inkomma med yttrande och förslag, hvartill denna utredning kunde föranleda.

Denna hemställan blef af Kungl. Maj:t den 7 november 1902 bifallen.

Af föregående redogörelse inhämtas, att det kommittén lämnade uppdrag icke afser någon förändring af rättegångsförfarandet utan endast stadsdomstolarnas sammansättning och behörighet, hvad handelsmål angår. Betydelsen däraf att sakkunniga lekmän deltaga i afgörandet af handelstvister är i kommitténs omförmälda skrifvelse framhållen. För den utanför affärslifvet stående domaren måste det ofta vara en vansklighet att i och för förekommande handelsmål sätta sig in i köpmännens åskådning, gällande handelsbruk och andra för handeln egendomliga förhållanden, såsom handelsbokföringen, det köpmän emellan öfliga språkbruket samt i öfrigt allt, som är att hänföra till handels tekniken. Då det ej sällan är svårt att i dessa ämnen utfråga vittnen och sakkunniga, och deras utsagor kunna utfalla oklara eller stridiga, blifver de sakkunnigas närvaro inom domstolen af gagn för bevismaterialets upptagande, sofring och uppskattande. Någon gång kan deras sakkunskap göra bevisning om dylika fackfrågor helt och hållet öfverflödigt; men de handelskunniga ledamöternas egentliga uppgift är dock ingalunda att ersätta denna bevisning utan att tillföra domstolen den allmänna kunskap om handelsförhållanden, som är erforderlig för det sakliga materialets tillgodogörande.

Hvad särskildt angår handelsbruket, har nya lagberedningen vid den behandling, beredningen i sitt betänkande om rättegångsväsendet ägnade frågan om handelsdomstolarna, uttalat den åsikt, att dessa bruk allenast hade den

mycket underordnade uppgiften att tjäna till ledning allenast i de fall, där positiva lagbud saknades eller uttryckligen hänvisade till användandet af handelsbruk såsom supplementär rätt. Enligt beredningens mening kunde tvifvel ej råda därom, att den allmänna rättssäkerheten och affärlifvets utveckling bäst befrämjades, om den positiva lagstiftningen gjordes så uttömmande och allmängiltig, att minsta möjliga utrymme lämnades för handelsbrukens tillämpning.

Denna mening, åtminstone för såvidt den innebär ett underkännande af vikten utaf domarens kunskap om handelsbruken, kan kommittén icke dela. Olika teorier hafva visserligen blifvit uppställda i fråga om handelsbrukens betydelse. En åsikt går ända därhän, att den tillägger ett handelsbruk betydelse äfven mot en kontrahent, som icke blott varit okunnig därom utan icke ens haft anledning att känna tillvaron af detsamma. Andra anse, att handelsbruken gälla endast emot den, som uttryckligen eller stillatigande underkastat sig deras tillämpning. Äfven om man ställer sig på den senare ståndpunkten, hvilken väl får anses vara den rätta, blir kännedomen om dessa bruk en väsentlig och ofta afgörande förutsättning för riktig tydning af hvad kontrahenterna menat. Vid aftal mellan köpmän angifvas ej alltid villkoren i alla detaljer; hvad som är öfligt eller för kontrahenterna själfallet blifver icke utsagdt i hvarje särskildt fall. Har ett handelsbruk vunnit den utbredning, att en affärsman med vanligt mått af nit och intresse för sin rörelse måste antagas hafva kännedom därom, kommer detta handelsbruk i många fall att få karaktären af ett kontraktsvillkor, alltså af ett förord, som kan bryta lag. Att vid sådant förhållande underlåta att behörigen uppmärksamma ett handelsbruk, skulle tydligen mången gång innebära ett intrång i kontrahenternas aftalsfrihet. Ej heller är det möjligt att på detta område göra lagstiftningen ens tillnärmelsevis uttömmande. De handelsbruk, som visat sig äga en varaktigare och allmännare giltighet, kunna visserligen i lag upptagas, men att gå längre i denna riktning vore ej tillrådligt; lagen skulle därigenom blifva allt för invecklad och löpa fara att snart i vissa delar föråldras. Då handeln är beroende af kommunikationernas och industriens utveckling och af en mängd andra skiftande företeelser inom folkens och de enskildes ekonomiska lif, måste också de för handeln ändamålsenliga aftals-

typerna och med dem handelsbruken växla. Det innerliga samband mellan aftal och sedvana, som sålunda är utmärkande för handeln, gör det synnerligen angeläget, att i handelsmål ett sakkunnigt lekmannaelement införes i domstolarna.

Starka skäl tala alltså för handelstvisters behandling inför domstolar med en för sådana mål särskildt afpassad sammansättning, hvilket uppenbarligen i hög grad gäller för ett land som Sverige, där — i motsats mot förhållandet t. ex. i England — domarekåren och advokatståndet äro så strängt åtskilda, att det ytterst sällan lärer inträffa, att en domareplats besättes med någon, som förut idkat sakförareverksamhet och därunder genom direkt beröring med affärsmän varit i tillfälle att sätta sig in i deras handelsvanor och åskådning. Vid institutionens införande hafva i utlandet olika utvägar blifvit valda. I några länder bestå handelsdomstolarna af endast lekmän, då däremot i andra både lagfarenheten och den praktiska sakkunskapen äro representerade vid handelstvisters afdömande. Där det sistnämnda systemet tillämpas, äro antingen särskilda handelsdomstolar inrättade eller ock handläggas handelsmål af därför sammansatta afdelningar inom de allmänna domstolarna. Kommittén tillåter sig i detta sammanhang lämna en kortfattad öfversikt af de mera betydande europeiska lagstiftningarnas bestämmelser rörande domstolarnas organisation för behandling af handelsmål.

I *Frankrike* äro handelsdomstolar inrättade i sådana domkretsar, där handelns och industriens utveckling ansetts fordra en särskild behandling af handelstvister. Dessa domstolar bestå uteslutande af lekmän, utsedda af handelsståndet. Genom särskilda val utses president, ordinarie ledamöter och suppleanter. Handelsdomstol är domför, då tre ledamöter äro tillstädes. Ledamöterna åtnjuta icke aflöning för sin befattning. Vid hvarje handelsdomstol tillsätter statschefen en lagfaren sekreterare.

Den *belgiska* lagstiftningen om handelsdomstolar öfverensstämmer i allt väsentligt med den franska. I *Holland*, *Spanien* och *Italien* hafva handelsdomstolar efter franskt mönster funnits, men åter blifvit afskaffade.

I *Tyskland* finnas ej några från den allmänna domstolsorganisationen fristående handelsdomstolar. Däremot äro i ett stort antal af landsrätterna, hvilka utgöra den första instansen i mera betydande civilmål, upprättade

särskilda afdelningar för handelsmål («Kammer für Handelssachen»). Frågan om en sådan afdelning skall vid en landsrätt inrättas beror på pröfning af landets justitieförvaltning i hvarje särskildt fall. Institutionen är stadd i ständig utveckling, så att handelsafdelningarnas antal alltjämt ökas.

En handelsafdelning består af en lagfaren ordförande och två handelskunniga ledamöter. Landsrättens president utser — i regeln bland dess ledamöter — ordförande för ett år i sänder, hvilket mandat ofta förnyas, så att samma ordförande kan vara tjänstgörande i många år. De handelskunniga ledamöterna tillsätts för vissa år af landets regering, på förslag af handelskammaren eller annan representation för köpmanskåren i orten. Deras antal plägar utgöra för hvarje afdelning fyra eller sex, så att hvar ledamot ej behöfver deltaga i mera än hälften eller tredjedelen af rättens sammanträden. Dessutom utses suppleanter. Befattningen att vara handelskunnig ledamot utgör ett oafönadt förtroendeuppdrag. Rätt för den utnämnde att afsäga sig uppdraget förefinnes i de flesta af Tysklands länder.

Om vid ett måls anhängiggörande framställes begäran om målets handläggning å en handelsafdelning, företages det på en sådan, men denna afdelning äger, om målet befinnes icke vara af handelsmåls natur, öfverlämna det till en afdelning för vanliga tvistemål («Civilkammer») inom samma domstol. Är ej sådan framställning gjord, företages målet på en civilkammare. Gör motparten invändning, att målet bör såsom handelsmål behandlas, och denna invändning befinnes grundad, öfverlämnas målet till en afdelning för handelsmål. Öfver dylika beslut om måls öfverlämnande från en afdelning till en annan, får klagan ej föras.

Handelsafdelningarnas betydelse för rättsskipningen i de större affärscentra framgår af dessa afdelningars antal i förhållande till antalet civilkammare, hvilka handlägga alla öfriga till landsrätterna hörande tvistemål. Så förefunnos år 1903 vid en landsrätt i Berlin 32 civilkammare och 18 handelsafdelningar samt i Hamburg 8 afdelningar af hvarterdera slaget.

I *Österrike* äro särskilda handelsdomstolar upprättade i Wien, Prag och Triest med jurisdiktionsområden, som motsvara de i dessa städer förlagda landsrätternas domkretsar. För alla öfriga sådana kretsar finnas vid landsrätterna afdelningar för handelsmål, kallade handelssenater. Såväl handels-

domstolarnas afdelningar som landsrätternas handelssenater sammansättas af två lagfarna ledamöter och en handelskunnig. Justitieministern utser i samråd med handelsministern de handelskunniga ledamöterna för tre år i sänder efter förslag af vederbörande handelskammare. De handelskunniga äro ej aflönade.

Har ett mål blifvit anhängiggjort vid en handelssenat, och göres invändning att målet rätteligen borde tillhöra en af de rättens afdelningar, som handlägga öfriga tvistemål (civilsenaterna), skall, därest invändningen befinnes grundad, handelssenatens sammansättning förändras sålunda, att i stället för den handelskunnige ledamoten en af rättens ledamöter från annan afdelning inträder. På motsvarande sätt förhålles, då i ett vid en civilsenat anhängiggjort mål hemställan göres, att detsamma bör handläggas af en handelssenat. Vid landsrätterna i Wien, Prag och Triest, där handelskunniga ledamöter icke finnas, måste emellertid en invändning af förstnämnda beskaffenhet, där den finnes befogad, leda till målets afvisande.

Inom *Schweiz* finnes en handelsdomstol i Zürich och en särskild afdelning för handelsmål vid underdomstolen i Genève, båda med blandad sammansättning.

I *Ryssland* äro enligt uppgifter, som afse midten af 1890-talet, handelsdomstolar med dylik sammansättning inrättade i Petersburg, Moskva, Archangel, Odessa, Taganrog, Kertsch, Kischinev och Varschau.

Hvad *Danmark* angår, finnes enligt lagen den 19 februari 1861 för behandling af sjörättsmål och handelstvister en särskild domstol i Köpenhamn, benämnd Sö- och Handelsretten. Dess territoriella kompetens är inskränkt till nämnda stad, om än genom aftal emellan parter äfven tvister från andra landsdelar kunna dit hänskjutas. Domstolen består af en utaf konungen utnämnd, af statsmedel aflönad ordförande, som skall vara i besittning af de för anställning som ledamot i öfverrätt stadgade kvalifikationer, trettio i handel och tio i sjöfartsförhållanden kunniga medlemmar, hvilka för en tjänstgöringstid af fyra år utses af ett valkollegium, sammansatt af grosshandels societetens och skepparelagets kommittéer samt tolf af kommunalstyrelsen ur borgarepresentationen valda män och en af samma styrelse utsedd magistratsledamot. Valet underställes konungen, som äger stadfästa eller upphäfva detsamma.

För valbarhet till domstolsmedlem fordras att hafva infödingsrätt i Danmark, vara öfver trettio år gammal, äga obefläckadt rykte, råda öfver sig och sin egendom, hafva hemvist eller affärslokal i Köpenhamn samt — hvad de handelskunniga medlemmarne angår — idka eller hafva idkat rörelse som handlande, redare, speditör, bankir eller mäklare. Medlemmarne åtnjuta icke godtgörelse för sin tjänstgöring, men äro under sin tjänstetid befriade från andra medborgerliga uppdrag. De äro pliktiga att mottaga val så framt de icke uppnått sextiofem års ålder eller för mindre än fyra år sedan varit medlemmar af rätten eller eljest kunna åberopa ursäkt, som godkännes af justitsministeriet. Medlem, som dömes för vanärande handling eller försättes i konkurs, utträder ur rätten.

För att rätten skall vara domför erfordras i allmänhet, att ordföranden och fyra medlemmar äro tillstädes. Tvist, hvars föremål icke uppgår till 100 kronors värde, kan dock handläggas och afgöras af ordföranden och två medlemmar.

Enligt det förslag till ny rättegångsordning, som framlagts för danska riksdagen, men där ej slutbehandlats, skall Sö- och Handelsretten såsom fristående institution afskaffas. Däremot skall den landsrätt, som kommer att hafva säte i Köpenhamn, vid handläggning af handelsmål bestå af en ordförande, som konungen för en tid af fem år utser bland rättens ständiga ledamöter, samt fyra på ofvan angifvet sätt utsedde sakkunniga bisittare. Vid bytinget i Köpenhamn, där ringare tvister anhängiggöras, skola handelsmål handläggas af en ordinarie ledamot och två sakkunniga bisittare. Dessutom skall konungen äga påbjuda en dylik särskild sammansättning för handelsmåls behandling äfven af andra domstolar i landet. Inom Köpenhamns affärsvärld hafva emellertid starka röster höjts, som påyrka bibehållandet af Sö- och Handelsretten; och vid den behandling, som i landstingets utskott ägnats lagförslaget, har ett tillmötesgående af denna fordran förordats.

I *Norge* hafva under de senaste tjugufem åren såväl från handelsståndets sida som från juridiskt håll framställts yrkanden om införande af särskilda anordningar för behandling af handelstvister. Någon lagstiftning i ämnet har dock icke kommit till stånd förr än helt nyligen. En för 1902—3 års storting framlagd kungl. proposition ligger till grund för »lov af 20

december 1902 om rettergangsmaaden i handelssager», hvilken træder i kraft den 1 januari 1904.

Enligt denna lag skall handelsdomstol finnas i de »kjøbsteder og lade-steder», som bestämmas af konungen på vederbörande kommunalstyrelses framställning. Domstolen består af underdomaren i orten eller, där i underrätten finnas flera domare, en af dem såsom ordförande samt två handelskunniga medlemmar. I propositionen föreslogs, att sådan domstol skulle finnas i hvarje underrätts domskrets, men häremot anmärktes i stortingets justitskommitté, att för landsbygden i allmänhet skulle den föreslagna anordningen blifva mycket kostsam och alltför sträng. Kommittén föreslog därför, att handelsdomstolar skulle upprättas blott i de domskretsar, som af konungen bestämdes. I odelstinget betonades obehöfligheten och olägenheterna för landsbygden af den ifrågakomna anordningen, och stortingets beslut utföll i enlighet med den sålunda uttalade uppfattningen.

Det antal handelskunniga, som för hvarje handelsdomstol skall vara att tillgå, samt suppleanter för dem bestämmas af konungen efter vederbörande kommunalstyrelses hörande. Behöriga att tjänstgöra i nämnda egenskap äro norska medborgare — män eller kvinnor — som fyllt trettio år och äro kunniga i handel. Val till befattningen förrättas hvart fjärde år på samma tid och sätt som enligt gällande stadganden val af rättsvittnen samt skjøns- och meddomsmän, alltså under samverkan af kommunalstyrelser och statsmyndigheter. Vid valet skall, så vidt ske kan, tillses, att insikter i olika affärgrenar förefinnas bland de utsedda, samt för en hvar anföras i hvilken bransch han anses särskildt kunnig. Den, som tjänstgjort minst fyra år, äger afböja återval för så lång tid, som han senast tjänstgjort. Bland de valda skall underdomaren eller, om underrätten består af flera medlemmar, dess ordförande för hvarje förekommande tillfälle kalla två att inträda i rätten. Kallelsen sker efter tur. Afvikelse därifrån får icke ske, med mindre behovet af sakkunskap i särskild handelsgren det kräfver. Skulle för något tillfälle antalet af de valda ej förslå, eller annan sakkunskap erfordras än de innehafva, må med iakttagande af vissa regler andra än de valda kallas till tjänstgöring. Medlem af handelsdomstol äger undfå fastställd godtgörelse för sin tjänstgöring i rätten.

Mål, som enligt lagen tillhör handelsdomstol, kan med båda parternas samtycke behandlas af allmän domstol såsom vanligt tvistemål. Är eljest sådant mål obehörigen anhängiggjort vid allmän domstol, afvisas det icke, utan rätten har att tillkalla handelskunniga medlemmar för målets vidare behandling. Icke heller afvisas mål, som tillhör allmän domstol men obehörigen anhängiggjorts vid handelsdomstol, utan hänvisas det allenast till behandling utan tillkallande af handelskunniga. Rättens beslut i sistnämnda två fall kan icke öfverklagas.

I *England* finnas särskilda föreskrifter med afseende å handelsmåls behandling, men lekmän deltaga icke däri såsom röstägande ledamöter i rätten. Härvid är att märka, att behovet af ett sakkunnigt element inom rätten tydligen måste göra sig mindre kännbart i ett land, där domarekåren rekryteras ur advokatståndet. Emellertid kan jury, dock med vissa inskränningar, förekomma äfven i civila mål. Vidare kan rätten äska biträde af två sakkunniga bisittare med rådgifvande stämman, hvilket företrädesvis äger rum i sådana sjörättsmål, som angå fartygs sammanstötning.

Af den nu lämnade öfversikten af främmande rätts bestämmelser i ämnet framgår, att uteslutande af lekmän sammansatta domstolar numera finnas endast i Frankrike och Belgien, samt att den nyare lagstiftningen företer en stark tendens att sätta rättsskipningen i handelsmål uti nära samband med den öfriga domstolsförfattningen. I Tyskland och delvis i Österrike har detta samband åstadkommits därigenom, att handelstvister afdömas af en på särskildt sätt sammansatt afdelning inom den allmänna domstolen, medan i Norge dessa måls handläggning är anförtrödd åt handelsdomstolar, hvari de allmänna underrätternas domare tjänstgöra såsom ordförande.

Den i Frankrike genomförda organisationen har funnit icke få anhängare men ock blifvit föremål för skarpa anmärkningar. Dessa hafva förnämligast gått ut därpå, att ledamöterna icke äro i stånd att på egen hand utreda mera invecklade rättsfrågor och därigenom dels blifva alltför beroende af domstolens sekreterare, hvilken sålunda i vissa fall kommer att utan domareansvarighet utöfva ett starkt inflytande på domsluten, samt dels blifva alltför mottagliga för omdömen från utanför domstolen stående rådgifvare.

Däremot torde i allmänhet anordningen med blandad sammansättning af domstolarna hafva visat sig tillfredsställande. Att den i Danmark upprättade handelsdomstolen åtnjuter stort anseende, torde vara allmänt bekant. Enligt hvad en af kommitténs ledamöter under en detta år företagen resa erfarit, råder i Tyskland, åtminstone hvad angår de domstolar, som finnas upprättade på sådana platser, där större handel finnes, såväl i domstolarna som bland den rättssökande allmänheten stor belåtenhet med det sakkunniga elementet i de domstolsafdelningar, som handlägga handelsmål. Äfven i vårt land är en dylik domstolsorganisation bepröfvad om än endast på ett ganska begränsadt område af rättskipningen. I afseende å de sjörättsmål, som afse klander af dispache, gäller nämligen enligt sjölagen, att vid deras behandling, utom domfört antal af rättens ledamöter, tre i handel och sjöfart kunnige och erfarna män skola hafva säte och stämma i rätten. Denna organisationsform lär hafva slagit synnerligen väl ut och har vunnit efterföljd i fråga om de i lagen den 9 maj 1902 meddelade bestämmelser om vissa patentmåls behandling.

Vid de tillfällen, då frågan om särskilda anordningar för behandlingen af handelsmål tillförne varit å bane här i landet, har ock en blandad sammansättning af domstolen från olika håll blifvit förordad. Redan det kommittébetänkande angående ändringar i kreditlagstiftningen, som afgafs den 13 februari 1854, innefattade bland annat förslag till förordning om adjunktion af en köpman såsom ledamot i rådstufvurätt, då där förekomme sådana mellan bokföringsskyldiga näringsidkare uppkomna tvister, som anginge deras rörelse eller därifrån hade sitt ursprung. Nya lagberedningen yttrade i sitt förut omförmälda betänkande, att det icke vore rådligt eller ens möjligt att i vårt land sammansätta en handelsdomstol uteslutande af lekmän. Den positiva handelsrättens tolkning erfordrade liksom all annan lagtolkning särskilda rättsstudier, hvilka dessutom måste sträcka sig vida utöfver den egentliga handelsrättens område. Beredningen ansåg, att af lekmäns medverkan under ledning af en erfaren, juridiskt bildad domare kunde här såsom eljest ganska gagneliga resultat väntas, men att utan sådan ledning lekmännen ej förmådde på ett tillfredsställande sätt utöfva domarekallet. Då frågan förevar i förstärkta lagberedningen, tillstyrkte de fackmän, som kallats till deltagande i

öfverläggningarna, upprättandet af handelsdomstolar, bestående af juridiskt bildad ordförande och representanter för handelsståndet såsom bisittare. Förstärkta lagberedningens yttrande gick visserligen ut därpå, att frågan om handelsdomstolars inrättande i dess helhet skulle för det dåvarande förfalla, men tre reservanter förordade upprättandet af domstolar med nyss antydda sammansättning, och två af dessa uttalade därjämte, att handelsdomstol borde utgöra afdelning af rådstufvurätten å den ort, där den upprättades.

I själfva verket måste enligt kommitténs mening den juridiskt bildade domaren, äfven då fråga är om handelstvister, anses mera oumbärlig än lekmanndomaren. Den förres kunskaper och erfarenhet kunna nämligen icke — såsom till en viss grad är fallet med den senares fackkunskap — ersättas genom afhörande af personer utanför rätten. En domstol, som är sammansatt uteslutande af lekmän, är ock i saknad af den växelverkan emellan jurister och lekmän, som utgör de blandade domstolarnas kanske största förtjänst.

Under den offentliga diskussionen om handelsdomstolar har med synnerlig skärpa framhållits, dels att man icke borde genom införande af specialdomstolar splittra domstolsförfattningens enhet och dels att, om handelsdomstolar infördes, svårighet skulle uppstå att bestämma gränsen emellan dessas och de allmänna domstolarnas behörighet, hvilket kunde hafva till följd, att en mängd mål blefve af domstolarna afvisade såsom icke anhängiggjorda vid rätt forum. Båda dessa skäl synas förlora sin giltighet, om man, på sätt kommitténs uppdrag innehåller, löser frågan genom lekmanneelementets upptagande i vissa af de allmänna domstolarna. Såsom kommittén förut anmärkt, finnes icke någon anledning, att hos de sålunda organiserade domstolarna en från eljest gällande allmänna grundsatser afvikande praxis skulle utveckla sig. Ej heller behöfver man vid en sådan anordning befara, att de spörsmål, som kunna uppstå beträffande ett måls egenskap af handelsmål, skola föranleda målets afvisande. Befinnes det, att ett mål, som kommit under behandling af en med sakkunniga ledamöter sammansatt domstol, oriktigt betecknats såsom handelsmål, blifver följden endast den, att domstolens sammansättning förändras, något som kan äga rum med ringa eller ingen tidsutdräkt.

Tillräckliga skäl synas sålunda tala för den förhoppning, att den organisationsform, som finnes angifven i kommitténs uppdrag, och som i anseende

till processreformens läge torde få betecknas såsom den under närvarande förhållanden enda möjliga, kommer att visa sig tidsenlig och i sina hufvuddrag blifva ståndande, äfven om vår rättegångsordning i framtiden undergår en genomgripande revision.

Något hinder att redan nu utan samband med ny rättegångsordnings genomförande lösa denna organisationsfråga i nämnda riktning, torde knappast förefinnas. Väl synes den invändning ligga nära till hands, att införandet i domstolarna af ett lekmanneelement förutsätter, om detsamma skall göra sig fullt gällande, en mera genomförd muntlighet och större koncentration i processen än hos oss finnes. Erfarenheten från utlandet visar emellertid, att med afseende å köpmäns deltagande i behandlingen af handelsmål denna förutsättning icke är ovillkorlig. I vissa delar af Tyskland är den muntlighet, som den tyska rättegångsordningen föreskrifver, i praktiken högst ofullständigt tillämpad hvad civila mål angår. I synnerhet gäller detta den preussiska hufvudstaden. Där förekomma många och långa uppskof vid domstolarna; och advokaternas anförenden äro ofta obegripliga för dem, som ej tagit del af handlingarna. Också läsas dessa vid domstolarna i nämnda stad före domens afkunnande äfven af de handelskunniga ledamöterna. Deras förmåga att tillägna sig innehållet af handlingarna betvivlas i allmänhet icke, och de fördelaktiga omdömen, som fällas om lekmanneelementet gälla lika väl de nu nämnda landsdelarna, som dem, där muntlighetsprincipen är mera fullständigt genomförd. Det synes också själfklart, att då handlingarna i handelsmål i allmänhet till stor del bestå af affärsbref, utdrag af räkenskaper och andra dylika i affärslifvet ofta sedda dokument, en köpman bör hafva minst lika lätt att finna sig till rätta bland dem som den juridiskt bildade domaren. För öfrigt borde ofta i enklare mål ett referat från ordförandens sida vara tillfyllestgörande.

Beslutar man sig för en blandad sammansättning af vissa domstolar vid handelsmålen behandlings, möta spörsmålen om det lämpliga antalet ledamöter och om proportionen emellan det lagfarna och det handelskunniga elementet. Af flera skäl synes det ändamålsenligt att minst två lagfarna ledamöter deltaga i målen behandlings. Dels bjuder försiktigheten, att åtmin-

stone vid öfvergången till den nya organisationen ej allt för mycket försvaga domstolens juridiska element, och dels betingar den öfliga arbetsfördelningen emellan rättens ledamöter, att mer än en lagfaren ledamot deltagar i förhandlingarna. Det synes nämligen själfallet, att man icke af lekmännen kan kräfvat något arbete med målens formella behandling, såsom domars affattande och protokolls förande, hvilket senare göromål hos oss ofta åligger en ledamot af domstolen. Om endast en juridiskt bildad domare funnes i domstolen, skulle allt sådant arbete hopas på denne, hvilket på några orter utan tvifvel kunde hafva till följd, att han måste befrias från befattningen med en del eller kanske alla andra mål. I sådant fall skulle det samband med den öfriga rättsskipningen, hvarpå man i vårt land synes sätta så stort värde, i hög grad försvagas. De handelskunnigas antal kan ej heller lämpligen minskas under antalet af de lagfarnes, om lekmännen skola kunna göra sina åsikter gällande med tillbörlig kraft. Dessutom är det till förekommande af ensidighet af betydelse, att åtminstone två affärgrenar kunna blifva inom rätten representerade. Å andra sidan bör antalet af rättens ledamöter icke ökas utöfver det oundvikligen nödvändiga, på det ej domens tillkomst må fördröjas genom förlängda öfverläggningar inom domstolen och fördröjd cirkulation af handlingarna. Kommittén har därför trott sig böra förorda, att två lagfarna och två fackkunniga ledamöter hafva säte och stämma i rätten. En organisation med ett lika antal lagfarna ledamöter och lekmän är bepröfvad i dispachemålen. Någon olägenhet af att domstolen kommer att bestå af jämnt antal ledamöter läser icke vara att befara. I själfva verket torde i allmänhet sällan inträffa, att meningarna äro så delade, att ordförandens röst bestämmer utgången. I allt fall läser faran härför icke i nämnvärd grad ökas därigenom, att ett lekmannelement finnes i domstolen. Ty de lagfarna och de handelskunniga ledamöterna komma, såsom erfarenheten utvisar, icke att ställa sig emot hvarandra, utan de skola helt säkert, enhvar med sin erfarenhet och sina kunskaper, samverka till frågornas utredning och ett godt resultat.

I de länder, där handelsdomstolar blifvit införda, finnas sådana i allmänhet ej upprättade för alla trakter af landet. Å orter, som ej ligga inom någon sådan domstols område, handläggas handelsmål af de allmänna

underrätterna. Att domstolar med enahanda kompetens äro organiserade på olika sätt alltefter de lokala förhållandena, bör ej heller hos oss väcka betänklighet, då ju redan förut sinsemellan alldeles likartade mål handläggas af underrätter med olika sammansättning i städerna och på landet.

I Tyskland företages, då fråga uppstår att till domstolen i någon ort foga särskild afdelning för handelsmål, en noggrann undersökning af ortens förhållanden, innan frågan afgöres. I synnerhet är detta fallet i Preussen, där sådana afdelningar upprättas allenast vid de domstolar, där handelsmålen kunna utfylla åtminstone en rättegångsdag i veckan. I Bayern har man gått längre och upprättat dylika afdelningar jämväl å orter, där jämförelsevis obetydlig handel drifves. Anledning finnes dock till det antagande, att man icke tillägger de sistnämnda afdelningarnas tillvaro någon vidare betydelse. Enahanda synes vara förhållandet med de å mindre orter i Österrike upprättade handelssenaterna.

Om antalet af de orter, som i Sverige kunna anses lämpade för handelsdomstolars inrättande, hafva åsikterna vid frågans tidigare behandling varit delade. Några af de fackmän, som tillkallades i förstärkta lagberedningen, nämnde endast Stockholm, Göteborg och Malmö såsom lämpliga orter. Andra åter ansågo, att därutöfver ytterligare sju uppräknade städer eller åtminstone någon eller några af dessa borde komma i fråga. De ledamöter, som reserverade sig emot förstärkta lagberedningens afstyrkande yttrande, syntes anse, att man för det dåvarande borde inskränka sig till att upprätta handelsdomstolar å våra bägge största handelsplatser, Stockholm och Göteborg.

Frågan huruvida å en viss ort domstolen bör erhålla särskild sammansättning vid behandling af handelsmål måste tydligen bedömas med afseende dels å det antal dylika mål, som domstolen kan beräknas komma att handlägga, dels ock å tillgången inom orten å personer, lämpliga att tjänstgöra som sakkunniga ledamöter. I det förra hänseendet är af det föregående klart, att syftet med institutionen vore väsentligen förfeladt, därest dess verksamhet blefve begränsad till ett alltför ringa antal mål. Lika tydligt är det å andra sidan, att fördelen af lekmännens deltagande i rättsskipningen icke blott

försvinner utan förvandlas till en verklig olägenhet, om hos dem icke tillräcklig sakkunskap och auktoritet förefinnas. I detta hänseende är att märka, att institutionen förutsätter en talrik handelskår. Denna omständighet är tydligen af vikt därför, att mången duglig köpman torde anse sig ej äga tillfälle att under längre tid tjänstgöra såsom sakkunnig domstolsledamot. Skyldighet att emottaga sådant uppdrag torde visserligen kunna föreskrifvas såsom annat medborgerligt åliggande, men billighet i förening med hänsyn till uppfattningen inom köpmännens egna kretsar ålägger lagstiftaren att tillse, det denna skyldighet icke utsträckes öfver en ganska begränsad tid. Visserligen är det att hoppas, det personer skola finnas, som af intresse för saken under lång tid kvarstå i befattningen, men möjligheten af en tämligen stark omsättning är dock icke utesluten. Därtill kommer, att, om ej de sakkunniga skola nödgas tjänstgöra hvarje vecka, två eller flera uppsättningar af dylika ledamöter böra finnas vid hvarje domstol, och att suppleanter måste utses för att under ferier eller förfall för ledamot i hans ställe inträda i rätten. Ej heller är det säkert, att hvarje dugande köpman lämpar sig för uppdraget, hvilket kräver en icke alltid förefintlig förmåga att se sakerna ur allmänna synpunkter. Där ej en till antalet betydande handelskår finnes, riskerar man således att behöfva gå utanför de lämpliga personernas krets.

De skäl, som i allmänhet föranleda, att domstolar med köpmän såsom bisittare hafva sin egentliga betydelse i större affärscentra, och att man bör gå till väga med en viss försiktighet vid deras inrättande i mindre städer, göra sig gällande med synnerlig styrka, då institutionen skall införas såsom en nyhet. Det måste nämligen anses vara af yttersta vikt, att de domstolar, som skola utbilda arbetssätt och praxis under den nya ordningen, äro på bästa möjliga sätt rustade. På deras verksamhet kommer ju institutionens vidare öden att väsentligen blifva beroende. Kommittén har således trott det vara klokt, om i öfverensstämmelse med erfarenheten från andra länder den för handelsmål afsedda särskilda sammansättningen af domstolen till en början blefve föreskrifven allenast med afseende å rådstufvurätterna å de platser, som ostridigt äro Sveriges förnämsta handelsplatser, nämligen Stockholm, Göteborg och Malmö. Kommittén har emellertid förutsett behovet af institutionens utsträckning till flera orter och på grund däraf i förslaget intagit

ett stadgande därom, att Konungen må efter framställning äga förordna, att lagen skall tillämpas jämväl å rådstufvurätt i annan stad. Behofvet af en sådan utveckling torde göra sig kraftigast gällande i Norrland, särskildt med hänsyn till de för trävarurörelsen egendomliga förhållanden.

Äfven om man för närvarande inskränker sig till en reform med denna begränsade omfattning, synas väsentliga fördelar däraf stå att vinna, ej minst därigenom, att den praxis, hvilken kan väntas utbilda sig vid de största, sålunda förstärkta rådstufvurätterna, säkerligen kommer att utöfva inflytande på rättstillämpningen vid andra domstolars behandling af handelstvister.

I kommitténs uppgift ingår jämväl att afgifva yttrande i den från handelsståndets sida väckta frågan huruvida rättsskipningen i handelsmål i första instans kunde öfverlämnas uteslutande till rådstufvurätterna. Då kommittén förordat, att endast ett fåtal rådstufvurätter förstärkes med handelskunniga ledamöter, har kommittén ansett det själfallet, att dessa rådstufvurätter icke ensamma kunna öfvertaga nämnda rättsskipning. Då emellertid frågan uppkommit mindre på grund af behofvet af större sakkunskap vid afgörandet af handelsmål än i syfte att bereda ett hastigare afgörande åt vissa sådana mål, hvilka nu tillhöra häradsrätterna, har kommittén tagit i öfvervägande möjligheten af att öfverflytta dessa mål på samtliga rådstufvurätter i riket i hufvudsaklig öfverensstämmelse med hvad finnes stadgadt i fråga om växelmål och sjörättsmål. I denna riktning har Sveriges allmänna handelsförening i sin öförmälda till Kungl. Maj:t ingifna skrift hemställt, att mål köpmän emellan angående fordran, grundad på räkning å handelsvaror, skulle tillhöra rådstufvurätt i den stad, där svaranden ägde sitt hemvist eller någon tid sig uppehölle, men, om han bodde å landet, rådhusrätt i närmaste stad.

Behofvet af täta domstolssammanträden gör sig framför allt gällande i den stora massa af inkasseringsmål, där svaranden icke har någon invändning att göra emot kärandens kraf och i själfva verket ej heller vill införa rätta bestrida detsamma, men ändock uteblifver af slapphet eller i förhoppning att därigenom uppehålla fordringens utkräfvande. Då vår rättegångsordning, sådan den vanligen tolkas, icke utan vidare medgifver, att vid

svarandens utevaro käromålet bifalles, med mindre än att kâranden presterar full bevisning, blir det i de flesta fall nödvändigt att genom böter eller viten söka tvinga svaranden till inställelse. Ofta följer så det ena rättegångstillfallet efter det andra, där intet annat förekommer än vitesbeslut och förnyade förelägganden, tills dessa blifvit så skärpta, att svaranden finner sig föranlåten att komma tillstådes. Denna procedur, som icke i och för sig kan anses ändamålsenlig, blifver emellertid olidligt långsam i sådana trakter, där ting hållas endast två eller tre gånger om året och således ett enkelt krafsmål kan genom svarandens tredska uppehållas i åratal. Det synes uppenbart, att denna olägenhet bör på ett eller annat sätt afhjälpas utan afbidan på en fullständig revision af vår rättegångsordning.

Det kan dock betviflas, att ett öfverflyttande till rådstufvurätterna af nu angifna tvister skulle utgöra ett lämpligt sätt för olägenheternas afhjälpande. Vid en sådan anordning möter till en början samma fara för kompetenskonflikter, som från olika håll med styrka framhållits såsom ett skäl emot inrättandet af särskilda handelsdomstolar. Man kan icke här med fullt fog åberopa erfarenheterna från växelmålen och sjörättsmålen. Båda dessa slag af mål utgöra ju från andra tvister skarpt afskilda grupper, hvilket icke i i lika grad är fallet med handelsmål. Ostridigt torde vara, att sistnämnda begrepp bör bestämmas så, att det icke innefattar andra tvister än dem, som uppkomma mellan köpmän; och med uttrycket köpman måste här såsom i allmänhet åsyftas den, som enligt lag är skyldig att föra handelsböcker. Denna skyldighet är emellertid för handtverkare och mindre handlande beroende på omfånget af deras rörelse och kan äfven i många fall vara underkastad tvifvel. Varder nu särskildt forum stadgadt för köpmän i vissa mål, skulle en svarandepart, som kanske först efter upprepade uppskof kunnat förmås att inställa sig, icke så sällan på ett sådant stadgande kunna grunda en invändning, som föranledde, att målet afvisades, och att kâranden finge börja en ny process vid annan domstol. Svårigheter af denna art synas endast kunna undvikas genom att lämna vitsord åt handelsregistret, så att enhvar, som till detta register anmält firma, blefve ansedd för köpman. Då emellertid handelsregistren innehålla en mängd anmälningar af firmor, hvilkas innehafvare rätteligen ej äro att anse såsom köpmän, skulle en sådan bestämmelse innebära

en tämligen stark och knappast lämplig utvidgning af det föreslagna stadgandet. Ej heller kan det anses tillrådligt att inskränka stadgandets tillämpning till allenast ett slag af skuldfordringsmål. Skall en skarp gräns emellan häradsrätternas och rådstufvurätternas behörighet uppdragas, borde alla de mål emellan köpmän, på hvilka 10 kapitlet 1 § rättegångsbalken nu äger tillämpning, öfverflyttas på rådstufvurätterna.

I ändamål att utröna det antal tvister, som med en dylik anordning skulle komma att från häradsrätterna öfverflyttas på rådstufvurätterna, hafva vissa statistiska uppgifter blifvit infordrade. Då domstolarnas protokoll icke lämna tillförlitlig upplysning om parts egenskap af köpman i den mening, hvarom här är fråga, kunna dessa uppgifter icke blifva fullt exakta. Enligt kommitténs mening böra uppgifterna, hvad häradsrätterna angår, dock lämna erforderlig ledning, om de, såsom med de nu infordrade uppgifterna är fallet, afse alla tvister angående fordran eller ersättning, hvori parterna å ömse sidor äro handlande, fabrikanter eller aktiebolag. Af de inkomna uppgifterna framgår, att antalet dylika mål å landsbygden i hela riket i medeltal för de tre åren 1899—1901 uppgick till 2,069. I Norrbottens län, där målen hufvudsakligen komme att tillfalla den ena af länets två med rådstufvurätt försedda städer, utgjorde antalet 149, i Västerbottens län med 2 städer 40, i Västernorrlands län med 3 städer 133, i Jämtlands län med 1 stad 123, i Gäfneborgs län med 3 städer 63, i Kopparbergs län med 3 städer 208, i Västmanlands län med 4 städer 37, i Örebro län med 4 städer 77, i Värmlands län med 3 städer 66, i Skaraborgs län med 6 städer 89, i Älfsborgs län med 5 städer 88, i Göteborgs och Bohus län med 6 städer 50, i Hallands län med 5 städer 60, i Malmöhus län med 7 städer 119, i Kristianstads län med 3 städer 130, i Blekinge län med 4 städer 33, i Gotlands län med 1 stad 8, i Kalmar län med 4 städer 107, i Kronobergs län med 1 stad 137, i Jönköpings län med 3 städer 175, i Östergötlands län med 6 städer 74, i Södermanlands län med 6 städer 27, i Uppsala län med 2 städer 16 och i Stockholms län med 6 städer 60. Vissa Rådstufvurätter, såsom Luleå, Östersund och Falun, skulle således erhålla ett påfallande högt antal mål, i synnerhet om man tager i betraktande, att målen icke komme att jämnt fördela sig emellan de olika stadsjurisdiktionerna och naturligen icke heller alltid efter länsgränserna. Härvid bör dock ihågkommas, att den stora massan

af dessa tvister otvifvelaktigt utgöras af enkla krafsmål, om än ett och annat kan vara af synnerligen vidlyftig och besvärlig beskaffenhet.

I de trakter af landet, där behovet af en lagändring i nu antydda riktning starkast gör sig gällande, och framför allt i Norrland, äro afstånden till närmaste stad mångenstädes synnerligen betydliga. Vid sådant förhållande måste betänklighet uppstå vid att draga de i dessa orter boende handlande från de domstolar, där de nu äga svara och som ofta för dem äro vida lättare tillgängliga än rådstufvurätten i närmaste stad. Det synes jämväl föga tilltalande att genom den föreslagna förändringen målens fördelning emellan domstolarna skulle rubbas äfven i de landsdelar, där en tillfredsställande ordning i afseende å häradsrätternas sammanträden kan anses genomförd. Lämpligheten häraf synes så mycket mera tvifvelaktig, som de ifrågasvarande målen delvis skulle tillfalla helt obetydliga städers rådstufvurätter, som i allmänhet måste antagas äga väsentligen mindre erfarenhet i tvistemåls handläggande och afgörande än häradsrätterna. Härtill kommer ännu en omständighet. I de mål, som utveckla sig till en verklig förhandling, komme gifvetvis behovet af förhör med vittnen att ofta göra sig gällande. Då det emellertid ligger i sakens natur, att en stor del af de vittnen, som åberopas, bo i svarandens hemtrakt, skulle dessa förhör mången gång blifva utsatta just till den domstol, dit hela målet enligt nu gällande lag skulle höra. I sådant fall kommer det ändamål, som man önskat vinna, skyndsamt, att väsentligen förfelas.

Då handelsmålen öfverflyttning på rådstufvurätterna sålunda skulle vara förbunden med väsentliga olägenheter och hafva sin egentliga betydelse för de rena inkasseringssmålen, där det gäller att binda en gäldenär till en honom ostridigt åliggande betalningsskyldighet, synes det åsyftade målet kunna vinnas på ett bättre sätt genom införande af ett effektivt tredskoförfarande i vissa tvistemål. Härom hafva ock framställningar såväl från Riksdagens sida som från annat håll inkommit till Kungl. Maj:t. En ytterligare anledning till den förmodan, att denna frågas upptagande icke länge kan undanskjutas, finner kommittén i den vacklande praxis, som i detta afseende råder. Vid en del af underrätterna i landet vinner den uppfattning alltmer insteg, att det redan nu med gällande lagbestämmelser är förenligt att tredskovis

afgöra mål, som angå kraf på grund af räkning, ett tillvägagångssätt, som visat sig synnerligen praktiskt. Då emellertid hofrätterna lära vidhålla den lagtolkning, att tredskodom icke må gifvas utan att full bevisning föreligger, och denna uppfattning väl ännu delas af flertalet underrätter, har härigenom en olikhet i rättstillämpningen uppstått, som synes påkalla ett ingripande från lagstiftarens sida. Blifver ett ändamålsenligt tredskoförfarande infördt i lag — och förhoppning finnes ju att frågan därom kommer under pröfning inom en ej alltför aflägsen framtid — torde den hufvudsakliga grunden för en utvidgning af stadsdomstolarnes behörighet att döma i handelsmål bortfalla. Med hänsyn härtill har kommittén trots denna fråga för närvarande kunna lämnas åsido.

I sammanhang härmed har kommittén velat fästa uppmärksamheten på vissa nu gällande bestämmelser, som i förhållandet emellan köpmän synas lämna en borgenär medel att i många fall utan alltför stor tidsutdräkt komma till rätta med en tredskande gäldenär. I kungl. förordningen angående handelsböcker och handelsräkningar den 4 maj 1855 finnes stadgadt, att om räkning å varor, som utan aftal om öppen kredit utborgats till köpman, blifvit gäldenären bevisligen tillställd, och denne ej inom tre månader därefter bevisligen tillsagt fordringsägaren, att räkningen ej godkännes, eller instämt klander därå, räkningen blir lika utmätningsgill som förfallet skuldebref. Då enligt 11 kap. 37 och 38 §§ rättegångsbalken, sådant det lyder i lagen den 10 juli 1899, intyg af stämmingsmän äger vitsord äfven i fråga om delgifning af enskilda handlingar, möter det numera icke någon synnerlig svårighet att erhålla ett gällande skriftligt bevis därom, att räkningen blifvit gäldenären tillställd. Har säljaren låtit genom stämmingsmän delgifva köparen ett exemplar af räkningen, torde han oftast kunna påräkna, att efter tre månader den snabba och bekväma utväg för fordringens utfående står honom öppen, som en lagsökning innebär.

Förslag till
lag om sär-
skild sam-
mansättning
af vissa råd-
stufvurätter
vid behand-
ling af han-
delsmål.
1 §.

Beträffande frågan hvilka tvister böra hänföras till handelsmål i egentlig mening och således komma under behandling inför de förstärkta rådstufvurätterna, äro förslaget bestämmelser väsentligen mindre omfattande än motsvarande stadganden i främmande lagstiftningar. Dessa äro i allmänhet tämligen invecklade och detaljerade.

Såvidt man med beteckningen handelsmål afser mål, som upptagas af handelsdomstol, äro enligt *fransk* rätt att dit hänföra:

mål rörande aftal mellan köpmän i och för deras rörelse;

tvister, som på grund af bolagsförhållande kunna uppstå mellan medlemmar af bolag utaf kommersiell natur;

mål mot köpmäns underordnade rörande förhållande, som angår principalens affär;

mål angående vissa handlingar utfärdade af uppbördsmän och andra, som hafva att redovisa allmänna medel;

mål angående köpmäns konkurs;

mål angående handelsaffärer, ehvad kontrahenterna äro köpmän eller icke.

Såsom handelsaffärer betecknar lagen en mängd uppräknade slag af transaktioner. De viktigaste af dem angå: uppköp af varor för återförsäljning eller utlegning, fabriksdrift, leverans-, kommissions-, agentur-, speditjons- och fraktföretag, affärsförmedling, bank-, växel- och mäklarerörelse, byggande och utrustande af samt handel med fartyg äfvensom åtskilliga till sjörätten hörande rättsförhållanden.

För det fall, att en transaktion är att anse som handelsaffär blott för den ene kontrahenten, råder ovisshet, huruvida den bör bedömas af allmän domstol eller af handelsdomstol. Enligt en åsikt, som vunnit stöd af prejudikat, har käranden, därest transaktionen för hans vidkommande icke var handelsaffär, rätt att välja mellan de båda slagen af domstolar.

Härjämte upptaga de franska handelsdomstolarna såsom appellinstans mål, afdömda af de särskilda domstolar [*conseils de prud'hommes*], som hafva att slita vissa tvister mellan arbetsgifvare och arbetare.

Enligt den år 1898 i *Tyskland* utfärdade lagen om domstolarnas organisation upptaga landsrätternas afdelningar för handelsmål först och främst

tvistemål, däri anspråk göras gällande mot en köpman på grund af transaktion med annan köpman, såvida den hvad bägge kontrahenterna angår har afseende å deras rörelse.

Såsom handelsmål behandlas för öfrigt växel- och sjörättsmål samt mål angående anspråk grundade på vissa slags anvisningar å eller förbindelser af köpman; konossement; vissa därmed jämförliga i den tyska frakträtten under namn af »Ladeschein» förekommande handlingar; warrants; bodmeribref eller transportförsäkringspoliser; samt vidare mål rörande anspråk, som härröra af åtskilliga uppräknade rättsförhållanden, däribland hufvudsakligen sådana:

inom handelsbolag och kommanditbolag, som drifver handelsrörelse, samt oberoende af rörelsens beskaffenhet, inom aktiebolag, kommanditbolag på aktier och bolag med begränsad ansvarighet;

beträffande bruk af firma samt skydd för varumärken, mönster och modeller; emellan den, som till annan öfverlåter en handelsaffär, och den, som förvärfvat affären;

emellan ägaren af en handelsaffär och hans prokurister, handelsfullmäktige, biträden och lärlingar eller emellan tredje man och den, som i följd af underlåtenhet att styrka uppgifven prokura eller handelsfullmakt häftar i ansvar till tredje man.

Det är slutligen att märka, att förmögenhetsrättsliga anspråk, som ej uppgå till ett värde af 300 mark, icke komma under de ifrågavarande afdelningarnas afgörande.

Enligt den nya *norska* lagstiftningen om handelsdomstolar blifva såsom handelsmål betraktade:

mål, som emellan handlande eller emellan handlande och handtverkare uppkommit i anledning af rättshandling, som, hvad angår båda parterna, företagits i deras rörelse;

vissa tvister inom handelsbolag, hvartill äfven aktiebolag och kommanditbolag hänföras så snart deras verksamhet går ut på förvärf;

mål, som härröra af öfverlåtelse utaf handelsrörelse eller angå rätt att begagna viss firma;

mål rörande industriell äganderätt;

mål, som angå rättsförhållandet mellan handlande å ena sidan, samt deras handelsföreståndare, prokurister eller handelsresande, å den andra.

Den norska lagen äger icke tillämpning på växelmål och ej heller på sjörättsmål, hvilka upptagas vid särskilda sjörätter. Däremot skola tvistefrågor i konkurs, som äro af handelsmåls beskaffenhet, hänvisas till handelsdomstol, om någon af parterna det yrkar eller rätten på grund af frågans beskaffenhet finner det nödigt.

Omförmälda lagstiftningar innehålla tillika uppräknningar af de yrkesklasser, hvilkas utöfvare skola anses såsom köpmän. I den franska och den tyska lagen förekommer dessutom den bestämmelse, att affärer, som ingås af en köpman, skola presumeras vara afslutade för hans rörelse.

Den nu gällande *danska* lagen innehåller mycket detaljerade bestämmelser angående de mål, som skola tillhöra Sö- og handelsretten. I motiven till det för danska riksdagen framlagda förslag om ny rättegångsordning omförmäles, att dessa bestämmelser vållat tvekan och föranledt afvisande af ett stort antal mål från Sö- og handelsretten till allmän domstol och tvärtom. Lagförslaget innehåller i de gamla bestämmelsernas ställe allenast det stadgande att med handelsmål förstås mål, för hvilka fackkunskap i fråga om handelsförhållanden anses vara af betydelse samt att, vid afgörande af spörsmål därom, särskildt hänsyn skall tagas därtill om båda parterna önska att målet behandlas såsom handelsmål. Beträffande sjörättsmålen föreslås motsvarande bestämmelser.

Bland de tvister, som sålunda enligt utländsk lagstiftning ansetts böra blifva föremål för pröfning af handelsdomstol eller särskild domstolsafdelning för handelsmål, intaga sjörättsmålen ett framstående rum. Kommittén vill icke bestrida, att i dessa mål behovet af ett sakkunnigt element inom rätten bör anses lika stort som i de uti förslaget angifna slag af mål. Då emellertid sjörätten är för kommitténs ursprungliga uppgift främmande, har kommittén icke haft anledning att åt sig söka utverka uppdrag att föreslå förändring i sjörättsmålen behandling, helst den sakkunskap, som här erfordras är af väsentligen annan beskaffenhet än den, som kräfvades för handelsmålen, och följaktligen icke kan antagas blifva tillbörligen representerad af

enbart handelskunniga ledamöter. Något hinder för att i enlighet med grunderna för förevarande lagförslag i vissa rådstufvurätter införa en för sjörättsmålens behandling afsedd liknande förstärkning af rätten torde väl knappast förefinnas. Det nu anförda synes ock äga motsvarande tillämpning med afseende å mål, som angå den industriella äganderätten och särskildt de tvister om patents giltighet, som handläggas vid Stockholms rådstufvurätt.

Hvad åter beträffar de öfriga grupper af mål, som här ofvan uppräknats, synes man i de utländska lagstiftningarna hafva gått vida längre, än behofvet kräver. Växelmålen afgöras nästan uteslutande efter växellagens strängt formella regler. I praktiken kunna hos oss invändningar, som ej afse växelrätt utan gå ut på det materiella rättsförhållande, som föranledt växelns tillkomst, endast ytterst sällan göras gällande. I den stora mängden af växelmål synes därför ej förefinnas någon användning för handelskunniga ledamöters särskilda sakkunskap. De tvister, som uppkomma inom handelsbolag eller aktiebolag, kunna visserligen, i synnerhet vid upplösningen af ett bolagsförhållande, vara af synnerligen invecklad beskaffenhet, men kommittén betviflar dock, att merkantil insikt och erfarenhet skulle vid deras behandling vara af samma betydelse som i mål beträffande handelsköp. Mindre lämpligt synes det ock kommittén att till de nu ifrågavarande särskildt sammansatta domstolarna öfverlämna tvister emellan köpmän och deras biträden. Kommittén är visserligen öfvertygad, att de män, som komma att utses till sakkunniga bisittare, skulle bedöma äfven dessa frågor fullt opartiskt, men i de underordnades krets skulle dock den uppfattning lätt kunna vinna utbredning att, då endast principalerna vore representerade inom rätten, målen företrädesvis såges från dessas synpunkt.

De skäl, som anförts för det sakkunniga elementets införande i domstolen, synas i själfva verket hafva giltighet allenast beträffande förhållandet emellan köpmän inbördes. De flesta handelsbruk gälla endast köpmän emellan, och man kan icke af den, som ej är köpman, begära att han skall hafva satt sig in i det merkantila åskådningsättet eller utan särskilda skäl antaga, att han vid transaktioner med en köpman uppfattar aftalade bestämmelser i enlighet med denna åskådning. Äro icke båda kontrahenterna i ett aftal köp-

män, synes alltså tvist, som uppstår ur aftalet, icke böra behandlas såsom handelsmål. Med mera skäl kan det ifrågasättas att såsom handelsmål anse hvarje mål angående ett aftal, af hvad art det vara må, så snart det emellan köpmän slutits i och för deras rörelse. En sådan bestämning af begreppet handelsmål skulle emellertid blifva betänkligt sväfvande och äfven i åtskilliga fall alltför vid. Så t. ex. kan en försträckning eller ett hyresaftal endast sällan gifva anledning till frågor, för hvilkas lösande de handelskunnigas biträde får anses vara af vikt; svårigheter kunna däremot uppstå att afgöra, huruvida dylika aftal afsett kontrahenternas rörelse. Intet tvifvel råder, att den stora mängden af tvister emellan köpmän uppkommer i anledning af köp om lös egendom och att just beträffande detta slag af tvister behovet af de sakkunniges medverkan i synnerhet gör sig gällande. Vid detta förhållande och med hänsyn till vikten af att begreppet handelsmål bestämmes så enkelt som möjligt, har kommittén föreslagit, att sagda begrepp hufvudsakligen begränsas till tvister, som uppstå i anledning af det aftal, som i lagförslaget angående köp och byte af lös egendom betecknas såsom handelsköp, d. v. s. till köp af lös egendom, som slutits emellan köpmän i och för deras rörelse. Härtill bör, enligt kommitténs tanke, läggas jämväl tvister, som härröra af kommissionsaftal, naturligen under enahanda förbehåll med afseende å kontrahenternas yrke och aftalets innebörd. Det förhållande, som uppkommer mellan den, som lämnat ett kommissionsuppdrag, å ena sidan, och kommissionären å den andra, erbjuder nämligen flera påtagliga jämförelsepunkter med förhållandet mellan säljare och köpare och är till och med i vissa fall svårt att därifrån särskilja.

Man skulle kunna tveka huru tvistiga fordringsanspråk i köpmans konkurs borde behandlas i förevarande hänseende. Då flertalet af dylika anspråk vanligen behandlas och afgöras i ett och samma mål, kan det icke gärna ifrågasättas, att rättens sammansättning skulle växla allt efter tvistefrågornas beskaffenhet. Däremot kunde vid det förhållande, att väl i allmänhet största delen af dylika frågor i en köpmans konkurs härröra af handelsköp, möjligen föreskrivas, att rätten vid alla i en köpmans konkurs förekommande tvistefrågors behandling skulle sammansättas i den ordning, som ansetts lämplig för handelsmål. Som emellertid de handelskunniga leda

möterna genom en sådan anordning skulle betungas med ett arbete, som ofta är mera mödosamt genom de uppkomna frågornas mängd och detaljerade beskaffenhet än genom svårigheter vid deras afgörande, har kommittén funnit sig äga öfvervägande skäl att förorda, att konkursmålen helt och hållet utslutas.

Önskvärldheten af öfverensstämmelse med gällande lagstiftning och med lagförslaget angående köp och byte påkallar, att jämväl här med köpman förstås den, som enligt lag är skyldig att föra handelsböcker.

Emedan ändamålet med det sakkunniga elementets införande i domstolen ingalunda är att skapa en särskild rättsskipning för en viss klass eller ett visst stånd, utan därmed uteslutande afses att tillföra rätten insikter för bedömandet af vissa rättsförhållanden, bör enligt kommitténs mening frågan om en tvists egenskap af handelsmål icke göras beroende af de personers yrkesställning, som uppträda såsom parter i processen. Enligt förslagets bestämmelser är det således utan all inverkan, om efter ingående af ett aftal någon af kontrahenterna upphört att vara köpman, eller om den enes eller andres rätt öfvergått på en person, som ej är att betrakta såsom sådan.

Då de handelskunniga ledamöternas befattning är att betrakta som ett medborgerligt förtroendeuppdrag, läser deras utseende icke böra öfverlämnas åt statsmyndighet utan böra försiggå genom val. I öfverensstämmelse med sjölagens bestämmelser om val af särskilda ledamöter i rådstufvurätt för handläggning af dispachemål har kommittén föreslagit, att valet af handelskunniga ledamöter uppdrages åt den kommunala representationen, alltså åt stadsfullmäktige, inom hvilkas krets i en större handelsstad köpmannaelementet alltid läser kunna antagas vara väl företrädt.

Frågan om det antal af handelskunniga ledamöter, som bör utses att i rådstufvurätten tjänstgöra, är tydligen beroende på huruvida handelsmålen komma att behandlas på en eller flera af rättens afdelningar och detta åter afhänger af antalet och beskaffenheten af de handelsmål som inkomma till rätten. Ur flera synpunkter vore det otvifvelaktigt önskvärdt, att handelsmålen kunde förläggas till allenast en af rättens afdelningar. En dylik anordning bör dock ej vidtagas, med mindre än att det beräknade antalet handelsmål är så begränsadt, att afdelningens lagfarna ledamöter få tid till del-

2 §.

tagande i handläggning äfven af andra mål. Allenast under denna förutsättning lærer det åstundade sambandet mellan denna afdelnings verksamhet och domstolens öfriga rättsskipning kunna vidmakthållas. Vidare böra, såsom förut framhållits, med hänsyn till de handelskunniga ledamöternas berättigade anspråk på att icke betungas med alltför trägen tjänstgöring på den eller de afdelningar, som handlägga handelsmål, finnas flera än två handelskunniga ledamöter. Då således frågan om ledamöternas antal är beroende på förhållanden, som växla för olika orter och tider, torde detta antal icke böra fastslås i lag, utan få bero på hvad Konungen stadgar för hvarje särskild ort.

3 §. I fråga om de omständigheter, som böra utgöra hinder för ledamotskap, öfverensstämma de föreslagna bestämmelserna i det väsentliga med hvad i fråga om andra offentliga förtroendeuppdrag blifvit stadgadt. Genom bestämmelsen, att den, som är anställd i köpmans tjänst, icke må utöfva befattningen, uteslutas naturligen icke ledamöter i styrelse för bolag eller bank och ej heller de personer, som innehafva aflönadt uppdrag hos förening eller inrättning, hvars verksamhet ej går ut på vinst. Då det kan förekomma, att en affärsman bor utanför den stad, dit hans verksamhet är förlagd, har det ej ansetts lämpligt stadga, att handelskunnig ledamot skall vara medlem af den stadskommun, där rätten har sitt säte.

4, 5 och 6 §§. Huruvida det ifrågavarande uppdraget kan göras obligatoriskt för de därtill valda samt oafönadt, har inom kommittén varit föremål för någon tvekan. För att utröna uppfattningen i berörda hänseende inom köpmännens egen krets, har kommittén till handels- och sjöfartsnämnderna i Stockholm, Göteborg och Malmö, Stockholms köpmannaförenings handelskammare, köpmannaföreningarna i Göteborg och Malmö, börssällskapet i Göteborg, börsföreningen i Malmö och Sveriges allmänna handelsförening riktat förfrågningar i ämnet, därvid kommittén utgått från den förutsättning, att de handelskunniga ledamöternas tjänstgöring skulle så ordnas, att hvarje ledamot komme att under större delen af året en dag hvar tredje vecka sitta i domstolen, dock med rätt för ledamot att, då svårighet mötte för hans inställelse, låta inkalla suppleant. Af de ingångna svaren framgår, att meningarna äro synnerligen delade. Köpmannaföreningen i Göteborg samt köpmannaföreningen, handels- och sjöfartsnämnden och börsföreningen

i Malmö bestrida, att köpman bör kunna mot sin vilja förpliktas att mottaga ifrågavarande uppdrag, hvaremot samtliga de öfriga ofvannämnda korporationerna anse uppdraget kunna såsom medborgerlig plikt åläggas den därtill valde. Vidkommande åter frågan huruvida uppdraget bör vara aflönadt eller icke, anföra de tre korporationerna i Malmö att ledamot i hvarje fall bör vara berättigad till arfvode för sin tjänstgöring, samt Sveriges allmänna handelsförening och Göteborgs köpmannaförening, att rätt till arfvode bör stadgas blott för den händelse, att uppdraget blir obligatoriskt, hvaremot de öfriga korporationerna anse arfvode ej böra ifrågakomma.

Kommittén hyser visserligen å ena sidan den förhoppning, att den föreslagna institutionen skall omfattas med det intresse, att den handelskunniga delen af domstolen i allmänhet skall kunna hållas fulltalig, utan att något tvång behöfver anlitas. Men å andra sidan synes man icke kunna undvara en bestämmelse, hvarigenom trygghet vinnes, att kompetenta personer under alla förhållanden finnas att tillgå. Kommittén ansluter sig alltså till den åsikt, att uppdraget bör kunna såsom en medborgerlig skyldighet åläggas en hvar, som är valbar och ej har laga förfall eller kan förebringa sådan särskild ursäkt, som omtalas i förslaget 4 §. Då kommittén ansett sig kunna inskränka de handelskunniga ledamöternas obligatoriska tjänstgöringstid till två år, äro förslaget bestämmelser i denna del mindre betungande för köpmanskåren än motsvarande stadganden i de skandinaviska grannländerna.

Hvad åter angår frågan, huruvida arfvode bör tillkomma de handelskunniga ledamöterna, finner kommittén med institutionens karaktär bäst öfverensstämma, att arfvode icke utgår. Rätten till arfvode skulle väsentligen betaga ledamotskapet den egenskap af hederspost, som gärna bör åtfölja det samma och som man i de allra flesta utländska lagstiftningar sökt tillvinna uppdraget just genom att göra det oaflöndt. För öfrigt skulle det arfvode, som här kunde komma i fråga, säkerligen blifva af synnerligen underordnad betydelse för de köpmän, som komma att utses till handelskunniga ledamöter.

Om en ledamot, som afgår från sin befattning före valperiodens slut, skulle ersättas genom suppleant, komme därigenom tillgången på suppleanter

att minskas och en väsentlig rubbning att uppstå i den tur, som bör finnas bestämd för suppleanternas inträde i tjänstgöring. För att undvika dessa olägenheter, hvilka i synnerhet skulle blifva kännbara under de ordinarie ledamöternas ferier, har ett stadgande om fyllnadsval intagits i 5 §.

7 §. Det kan ifrågasättas, huruvida icke rättsskipningen skulle draga största nytta af de utsedda handelskunniga ledamöternas erfarenhet och insikter, därest för hvarje mål särskildt bestämdes hvilka af dem skulle hafva säte i rätten. Syftet med en sådan anordning skulle vara att i rätten bereda plats för den mera speciella sakkunskap, som kunde erfordras för bedömande af förhållandena inom någon viss affärgren. Detta syfte skulle dock allenast ofullständigt kunna uppnås, då det naturligtvis icke är möjligt att hvarje affärgren blir representerad inom de handelskunniga ledamöternas krets. Den ofvannämnda anordningen skulle ock blifva behäftad med åtskilliga väsentliga olägenheter. För de handelskunniga ledamöterna skulle det vara synnerligen olämpligt att icke kunna i förväg beräkna den tid, då de borde vara beredda att deltaga i domstolens arbete. Ombyte af domstolens handelskunniga personal skulle kanske flere gånger under samma rättegångsdag äga rum, hvilket tydligen blefve störande både för domstolen och för de handelskunniga. Äfven ur en annan synpunkt måste det vara af vikt att på förhand är bestämdt hvilka ledamöter vid hvarje rättegångstillfälle skola sitta i rätten. Därigenom undvikas nämligen den någon gång synnerligen grannliga frågan, om den ene eller andre ledamoten skall tillkallas för att deltaga i afgörandet af en redan uppkommen tvistefråga. Såsom i det föregående framhållits, har de handelskunniges deltagande i rättsskipningen ej heller till hufvudändamål att ersätta utredning genom sakkunniges hörande utan att tillföra rätten den allmänna kännedom om merkantila förhållanden och merkantil åskådning, som mången gång måste anses såsom ett villkor för en säker processledning och en riktig uppskattning af bevismaterialet.

Kommittén har alltså utgått från att en bestämd ordning för de handelskunniga ledamöternas deltagande i domstolens arbete fastställes. Att frågor härom likasom ock angående ferier och annan tjänstledighet för handelskunnig ledamot handläggas af samma myndighet och på samma sätt som motsva-

rande frågor rörande rådmännen, betingas af det åsyftade samarbetet inom domstolen mellan lagfarna och handelskunniga ledamöter. Hvad de sistnämnda angår, måste emellertid tagas hänsyn till åtskilliga omständigheter, som icke äro af samma betydelse i fråga om de lagfarna ledamöterna.

Af de förfrågningar, hvilka kommittén riktat till åtskilliga handelskorporationer och nämnder och för hvilka här ofvan i motiven till 4 och 6 §§ redogjorts, framgår, att kommittén förutsatte, att handelskunnig ledamot skulle en dag hvar tredje vecka taga säte i rätten. Häraf följer — då en dag i hvar vecka bör vara rättegångsdag för handelsmål, såvidt sådana äro att tillgå — att vid hvarje för dylika måls upptagande afsedd domstolsafdelning böra finnas sex handelskunniga ledamöter, hvilka hafva att tjänstgöra två och två hvar tredje vecka. I ett af de inkomna utlåtandena har emellertid blifvit anmärkt att, då ett mål blifvit uppskjutet till sådan rättegångsdag, å hvilken ej de handelskunniga ledamöter, som förut deltagit i behandlingen, äro indelade till tjänstgöring, rätten borde äga utom ordningen inkalla dessa ledamöter att öfvervara målet. En sådan föreskrift vore utan tvifvel synnerligen önskvärd, men då dylika afvikelser från den vanliga ordningen för de handelskunniges tjänstgöring sannolikt komme att för dem framstå såsom en afsevärd olägenhet, skulle det, därest en dylik föreskrift lämnades, kunna ifrågasättas, huruvida det icke vore fördelaktigast, att tjänstgöringen ordnades så, att de handelskunnige, två och två, toge säte i rätten hvar fjortonde dag. Det måste nämligen antagas, att om tillfälle funnes att, med oförändrad sammansättning af rätten, uppskjuta ett mål på två, fyra, sex veckor o. s. v., uppskof med annan tidslängd sällan eller aldrig skulle behöfva tillgripas. Detsamma kan däremot ej sägas, om samma ledamöter återkomme allenast hvar tredje, sjette, nionde vecka o. s. v.

De närmare föreskrifter, som sålunda kunna erfordras med afseende å ledamöternas tjänstgöringstur och indelning, äga åtminstone delvis sammanhang med frågan om ledamöternas antal för hvarje stad och torde därför böra tillkomma Konungen.

Ändamålet med det i 8 § föreslagna stadgande om rätt för domstolen att, i angifvet fall, till tjänstgöring i rätten inkalla annan handelskunnig man än ledamot eller suppleant, är tydligen att förekomma uppehåll i hand-

läggningen af anhängiggjordt mål. Att en dylik befogenhet för domstol ej är främmande för vår rätt, framgår af hvad 1 kap. 10 § rättegångsbalken innehåller om tillkallande af extra nämndeman, då fulltalig nämnd saknas.

9 §. Då någon mera ingående granskning af ett måls beskaffenhet i allmänhet icke är möjlig före dess handläggning inför rätta, har frågan, om vid målets första upptagande handelskunniga ledamöter böra hafva säte i domstolen, gjorts beroende af huruvida käranden framställt begäran därom vid uttagande af stämningen. Uppstår vid målets handläggning hos domstolen fråga huruvida det rätteligen är att hänföra till handelsmål, kommer frågan att afgöras af rätten med den sammansättning, som sålunda är gifven. Är målet upptaget i den för handelsmål stadgade ordning, har pröfning af denna fråga ansetts böra äga rum oberoende af invändning från svarandens sida. Det bör nämligen icke vara tillåtet för parterna att genom uttrycklig eller tyst öfverenskommelse draga mål af annan beskaffenhet än handelsmål under en domstolsafdelning, som erhållit en särskild för sistnämnda slags mål lämpad sammansättning.

Befinnes däremot ett mål, som rådstufvurätten i vanlig ordning företagit, vara af handelsmåls natur, synes rätten icke böra själfmant kunna förordna om ändring i sin sammansättning. Ett handelsmål kan nämligen vara af den enkla beskaffenhet eller af så uteslutande juridisk innebörd, att de handelskunniga ledamöternas deltagande i handläggningen icke vore af något gagn, och i alla händelser lärer det allmännas intresse af att handelsmål pröfvas af handelskunnige icke vara så starkt, att parterna böra tvingas att begagna sig af en i sådant hänseende vidtagen anordning. Härtill kommer att, då säkerligen icke alla afdelningar i rådstufvurätten blifva anordnade för handelsmål, rättens beslut, att målet skall pröfvas under medverkan af handelskunnige, i många fall måste föranleda målets öfverlämnande till annan afdelning och alltså nödvändigöra ett uppskof. Af detta skäl och då det för vinnande af enhet och sammanhang i handläggningen är af vikt att frågan om rättens sammansättning i rättegången afgöres så tidigt som möjligt, har parternas rätt att göra framställning om de handelskunniga ledamöternas tillkallande blifvit begränsad, för käranden till stämningens uttagande och för svaranden till det första rättegångstillfälle, då han är tillstädes.

Enligt rådande praxis äger domstolen att efter omständigheterna afgöra huruvida särskilda yrkanden må anses äga det sammanhang, att de böra sammanföras till ett mål och alltså gemensamt handläggas och afgöras. Om nu flera anspråk, af hvilka något eller några, men icke alla, äro af handelsmåls egenkap, sålunda sammanföras, uppstår spörsmålet, huru rätten i målet skall vara sammansatt. Då emellertid i sammanhang med tvister angående handelsköp ofta förekomma smärre frågor af annan beskaffenhet, och denna omständighet icke bör betaga parterna förmånen att få handelstvisten pröfvad af handelskunnige, har såsom regel uppställts, att rätten kan erhålla den för handelsmål stadgade sammansättning, så snart någon af tvistefrågorna är att hänföra till handelsmål. I följd häraf kan det visserligen någon gång komma att inträffa, att tvister, som hufvudsakligen röra sig om andra ämnen än de i 1 § omförmälda, komma att handläggas i den för handelsmål stadgade ordning, men dels bör någon mera märkbar olägenhet icke kunna uppkomma häraf, enär lagfarenheten i allt fall är i domstolen representerad genom två af dess fyra ledamöter, dels förefinnes i sådan händelse intet intresse för parterna att anhålla om handelskunniges tillkallande, hvadan dylika fall torde blifva ganska sällsynta.

10 §.

Med stadgandet i förslaget 11 § afses att förebygga ett måls återförvisande från högre rätt på den grund, att därstädes gjort sig gällande en annan åsikt än hos den lägre rätten i fråga om huru densamma bort vara sammansatt vid målets behandling. Någon betänklighet vid att åt rådstufvurätten öfverlämna att utan appell afgöra denna fråga torde icke möta, helst de mål, beträffande hvilka tvekan uti ifrågavarande hänseende kan uppstå, antagligen stå så nära gränsen mellan handelsmål och andra tvistemål, att det måste anses tämligen likgiltigt om de afgöras i ena eller andra ordningen.

11 §.

I de allmänna motiven har redogjorts för de skäl, på grund af hvilka kommittén förordat, att den nya ordningen för handelsmåls handläggning, åtminstone till en början, införes endast i ett fåtal rådstufvurätter. Emellertid torde, om förslaget i denna del blir lag, förhållandena sannolikt komma att utveckla sig därhän, att lagens tillämpning befinnes önskvärd beträffande flera rådstufvurätter än de nu föreslagna. Då de frågor, som i detta hänseende tid efter annan kunna väntas uppkomma, icke torde böra för hvarje särskildt

12 §.

fall blifva föremål för lagstiftning, har kommittén föreslagit, att det må ankomma på Konungen att efter framställning af stadsfullmäktige förordna i ämnet.

13 §.

Genom lagen angående ändring i vissa delar af rättegångsbalken den 14 juni 1901 har i fråga om domstols behörighet en ny grundsats blifvit införd i vår rättegångsordning. Beträffande en mängd tvistemål gäller nämligen enligt denna lag, att om målet anhängiggjorts vid annan domstol än den, som enligt regel är behörig, domstolen icke på denna grund, utan att invändning göres, äger visa målet från sig, hvarjämte svarandens rätt att framställa sådan invändning blifvit till tiden begränsad. Betydelsen af denna nya grundsats är emellertid inskränkt genom bestämmelsen i 10 kap. 32 § rättegångsbalken, att aftal, hvarigenom någon förbundit sig att svara annorstädes än vid rätt domstol, är utan verkan.

Syftet med sistnämnda bestämmelse är uppenbarligen att förekomma, det vissa domstolar öfver höfvan betungas med tvistemål. Då emellertid ett starkt intresse kräfver, att parter, där de kunna enas, må äga hänskjuta handelsmål till en af de domstolar, som inom sig äga en för sådana måls behandling afpassad sakkunskap, har kommittén ansett giltighet böra tillerkännas sådana öfverenskommelser. Om det blefve sed, att köpmännen i de större städerna i slutsedlar och andra kontrakt låte inrycka öfverenskommelser af denna art, kunde det visserligen befaras, att de med handelskunniga ledamöter förstärkta rådstufvurätterna skulle blifva öfverhopade med sådana till dem hänskjutna mål. Men då ett dylikt aftalsvillkor i regeln innebär en olägenhet för den part, som därigenom skulle dragas från sitt personliga forum, lär konkurrensen emellan köpmännen förhindra ett alltför allmänt bruk af ifrågavarande rättighet. Man torde med fog kunna förvänta, det endast tvister af den beskaffenhet, att nyttan af de handelskunniges deltagande framstår med synnerlig styrka för båda parterna, blifva föremål för öfverenskommelser af nämnda innehåll.

Förslag till lag om ändrad lydelse af 10 kap. 32 § rättegångsbalken.

Stadgandet i 13 § af förslaget till lag om särskild sammansättning af vissa rådstufvurätter vid behandling af handelsmål innefattar, såsom förut är nämndt, ett undantag från den i 10 kap. 32 § rättegångsbalken uppställda regel, att aftal hvarigenom någon utfäst sig att svara vid annan än rätt

domstol, skall vara utan verkan. En erinran om detta undantag torde bära införas i sistnämnda lagrum. I sammanhang därmed har det ansetts lämpligt att omnämna stadgandet i 324 § sjölagen om giltighet af parters öfverenskommelse i fråga om rätt domstol i sjörättsmål, hvilket stadgande jämlikt 14 § i lag om hvad iakttagas skall i afseende å införande af lagen om ändring i vissa delar af rättegångsbalken den 14 juni 1901 fortfarande är gällande.

